

Uit de Kunst (2)

Interview met Klaas Burger

Leren is diefstal!

In de themareeks ‘Uit de Kunst’ onderzoeken we de waarde van participatie in een artistieke, creatieve wereld voor het HRD-vak. Voor dit artikel interviewden we kunstenaar Klaas Burger, sinds 2014 artistiek leider van de Academie voor Beeldvorming.

Ton Bruining

Klaas Burger werkt op het snijvlak van beeldende kunst, journalistiek, urgente maatschappelijke vraagstukken, de ontwikkeling van beleid en gemeenschapsvorming.

Ieder mens is een kunstenaar

“Van de Duitse kunstenaar Joseph Beuys is de uitspraak *Jeder Mensch ist ein Künstler*”, zo vertelt Klaas Burger. “Overigens bedoelde Beuys daar niet mee dat ieder mens een geniaal musicus, danser of dichter is. Met zijn verruimde Kunstbegrip wees Beuys op het nemen van verantwoordelijkheid. Verantwoordelijkheid om vorm te geven aan de samenleving – de sociale sculptuur – en het bevrijden van mensen opdat zij ook vorm kunnen geven aan hun eigen leven. Dat is wat we met de Academie voor Beeldvorming voor ogen hebben.”

Academie voor Beeldvorming

In de Academie voor Beeldvorming wordt onder leiding van een kunstenaar in een team aan een concrete maatschappelijke vraag gewerkt. Zo’n team bestaat uit mensen die zich betrokken voelen bij de vraag. Het zijn altijd ervaringsdeskundigen en verder beleidsmakers, professionals en/of wetenschappers. Ieder levert in het beantwoorden van de vraag, vanuit eigen expertise, naar beste kunnen een bijdrage. In samenwerking hiermee produceert de kunstenaar een kunstwerk. Het proces waarbinnen het kunstwerk tot stand komt is een leertraject. Iedereen kan hieraan meedoen en er verantwoordelijkheid voor nemen. Tijdelijke regievoering door kunstenaars is onze

manier om op een plek ruimte te scheppen en een lokale consensus te bevragen of te doorbreken en urgente maatschappelijke vragen plek te bieden.

“Als we samen leren, dan maakt ons dat meer gelijk,” zegt Klaas Burger, en hij voegt eraan toe dat dat een onzeker proces is. “We kunnen de uitkomst niet controleren. Niet voor onszelf en niet voor de ander. In deze onzekerheid kunnen we elkaar vinden. In al het andere zijn we ongelijk. We zijn verschillende persoonlijkheden. We hebben allemaal een eigen verhaal. We hebben een verschillende persoonlijke manier van kennen. En we hebben eigen verwachtingen. We ontwikkelen kennis wanneer we samen aandacht geven aan deze ongelijkheid. Als Academie zijn we maatschappelijk van toegevoegde waarde als we deze kennis weer verbinden met de samenleving.”

Klaas verzet zich tegen het idee dat specifieke groepen professionals, zoals leraren, psychologen of HR-professionals, zich het leren en professionaliseren kunnen toe-eigenen. Ook het kunstenaarschap behoort volgens Klaas niet exclusief toe aan het kunstenaarsgilde. “Sterker nog, als het om het leren gaat, dan verschaft je je maar toegang tot wat je nodig hebt. Ik houd heel erg van ‘Memoires van een slecht mens’ van Theo Kars. Dat is een lofzang op diefstal. Diefstal is zo’n blinde vlek in onze samenleving. Maar feitelijk is al het leren diefstal. Het fijne van het kunstenaar zijn, is dat het een van de laatste echt vrije beroepen is. Kunstenaarschap is als mentaliteit een fantastisch subversief middel.”

Klaas Burger

Na zijn master systemische theologie aan de Theologische Universiteit in Kampen studeerde Klaas een jaar filosofie aan de Universiteit Tilburg en startte tegelijkertijd zijn bacheloropleiding Beeldende Kunst aan AKV | Sint Joost in Den Bosch. Hij gaf als gastdocent les op verschillende kunst-academies, hogescholen en universiteiten in Eindhoven, 's-Hertogenbosch, Den Haag, Utrecht, Wroclaw en Paramaribo. Projecten en tentoon-

stellingen met zijn werk vonden plaats in Nederland, Polen Suriname, Bulgarije, Turkije en Japan. Sinds 2014 is Klaas artistiek leider van de Academie voor Beeldvorming in 's-Hertogenbosch.

Van elitaire naar confronterende kunst

Klaas kan zich kwaad maken over kunstenaars die blijven hangen in een elitair kunstbegrip.

“Kunst is een voortrekker in het vormgeven aan de samenleving. Maar als dat vormgeven alleen maar gedaan mag worden door een klein groepje, voor een select publiek, dan wordt het een monoloog. De dialoog gaat dan verloren en het risico gaat eruit. Dan blijkt een geëngageerd kunstwerk *poverty porn*. Maatschappelijk disfunctioneren wordt dan zichtbaar gemaakt voor een elitair publiek, vaak met gebruik van publieke middelen, zonder dat het bijdraagt aan broodnodige verandering. Dan kun je beter niks doen. Of, zoals Alain Badiou zegt: ‘We should become the pitiless censors of ourselves. It is better to do nothing than to contribute to the invention of formal ways of rendering visible that which Empire already recognises as existent.’ *Empire*, dat is bij Badiou de status quo. Wat dat betreft leven we in een fantastische tijd. Want door internet zien we haarfijn dat het vanuit de status quo, met de reguliere middelen niet voldoende lukt om de vraagstukken van deze tijd constructief op te pakken. Laten we dit op zijn minst onder ogen zien. En ja, dat vind ik zelf ook confronterend. Ik geloof niet in heldendom. Deze confrontatie is voor iedereen toegankelijk.”

Artistiek actie-onderzoek

Klaas is niet verworpen tot een kunstenaar die zich – ingehuurd door het onderwijs, een bedrijf of een publieke organisatie – beperkt tot bedwelmende illustraties, bij bijvoorbeeld leiderschap of verandering. Klaas ziet kunst als een laagdrempelige, actiegerichte vorm van werken die mensen zicht geeft op veranderingen, in zichzelf en in hun omgeving.

“Kunst is niet fictief. Het wordt pas leuk als het echt is. Vanuit deze wens is onze werkwijze van artistiek actie-onderzoek gegroeid. Daarbij werken we op een heel open, verkennende manier. Eerst gaan we rondhangen in een vraagstuk, op een plek waar het vraagstuk speelt. Zo krijgen we voeling met bestaande beeldvorming. Rond die plek groeit een netwerk van betrokkenen. Het fijne van zo’n start is dat het begint vanuit de leefwereld. We beginnen dus altijd met ervaringskennis. Daaromheen groeit contact met professionals en instituties. Die vinden onze aanpak vaak verfrissend, omdat ze het zelf moeilijk vinden vanachter hun bureau vandaan te komen. Zo ontwikkelt zich een soort zwaan-kleef-aan project waarbij we langzaam maar artistieke middelen inzetten om ruimte te maken voor nieuw beeld, om zo blinde vlekken zichtbaar te maken en veerkracht uit de leefwereld te laten voelen ten opzichte van bestaande machtsverhoudingen.”

Hoe dat precies gaat, is per actieonderzoek verschillend. “Overheden werken vaak probleemgestuurd. Als er ergens een brandje woedt, wordt er geblust. Verder gaat het niet. Juist de kunstenaarsmentaliteit, de verbeeldingskracht en de maakwilsheid die hierin schuilt, kan mensen ontzetten uit routines. Dát zoeken we te faciliteren en te pakken in de vorm van een productie of symbool. Dat is onze manier om bij te dragen aan sociale verandering.”

Dit kan worden versterkt doordat beleidsmakers en professionals deelnemen aan het proces. “De blik naar binnen is even belangrijk als de blik naar buiten. Als verantwoordelijken op een andere manier gaan nadenken over hun werkwijze en eigen functioneren, en zich anders verhouden tot een plek of vraagstuk, dan ontstaat nieuwe ruimte. Dat is de kern van innovatie.”

Camping Kafka

Camping Kafka: Weg in eigen land is een voorbeeld van zo’n actieonderzoek. “Stacaravans en vakantiehuysjes zijn vindplaats geworden voor mensen die vastlopen op onze verhitte woonmarkt: senioren, zzp’ers met een te klein verdienmodel, alleenstaande moeders na een

Camping Kafka

schulden crisis, gescheiden vaders, of arbeidsmigranten. Tegelijk zoeken campingeigenaren naar manieren om te overleven in een veranderende recreatiemarkt. Vliegvakanties zijn zo goedkoop geworden! Maar wonen op recreatieterreinen is verboden, al wordt het soms gedoogd. Ondertussen neemt de afstand tot de geregeerde samenleving toe, met ondermijning als gevaar. Camping Kafka zoekt met betrokkenen hoe het anders kan.”

“Sinds de start in 2015 is Camping Kafka uitgegroeid tot een beweging van professionals op bestuurlijk niveau, uit zorg en welzijn, wetenschappelijk onderzoekers, journalisten, bewoners van vakantieparken, arbeidsmigranten en campingeigenaars. In Brabant sloten GGD West-Brabant en het Team Sociale Veerkracht aan. Met een installatie, ontwikkeld in samenwerking met Ruben Pater en Ivo van den Thillart, een organisatieopstelling en een programma dat in nauwe samenwerking met betrokkenen is ontwikkeld, toeren we op dit moment langs plekken waar het vraagstuk aan de orde is. Overal oefenen we integrale samenwerking met alle betrokkenen door middel van praktijkvoorbeelden en de inbreng van ervaringsdeskundigen”.

“Als mensen gaan durven om vanuit de integrale blik samenwerking te zoeken met campingbewoners, zijn lokale oplossingen bereikbaar, zo blijkt uit resultaten van ons actieonderzoek. In Oosterhout verwijst een campingbestuur vastgelopen bewoners door naar sociaal verpleegkundigen van de GGD. Er ontstaat zo een veerkrachtig preventief netwerk op de camping. Vanuit een woonstichting is er interesse om tijdelijke bewoning van vakantieparken te zien als manier om de onderkant van de woonmarkt te regelen. En vanuit de integrale blik wordt in enkele gemeentes gezocht naar nieuwe manieren om duurzaam draagvlak voor de huisvesting van arbeidsmigranten op te bouwen.”

“Maar dit is ook confronterend. Want je moet de klassieke patronen loslaten: wegkijken helpt niet, dan draag je bij aan ondermijning. Maar misschien heeft het ook wel geen zin wonen op vakantieparken te verbieden. Want waar moet je heen als de wachttijden op sociale woningbouw in de hele A2-regio meer dan, wat zal het zijn, acht jaar bedragen? Hoe leren we blij te zijn met de inventiviteit van zovelen om huisvesting te vinden, al is het dan op een vakantiepark? Want bij de huidige bouwvolumes woont rond 2030 tien procent van de Nederlanders in dergelijke omstandigheden.”

Weg met de hokjes

Klaas aarzelt over beeldende kunst die zich laat opsluiten binnen de witte cellen van de musea of die zich laat gebruiken als onderdeel van collecties. “Ik heb deze ruimte nodig gehad om mijn stem te vinden. En het gaat over geld. De kunstmarkt is hierin een keihard voorbeeld. Kunstenaars en musea gaan hierin mee –

Diefstal is dan dus niet per se een misdrijf. Het is ook een schreeuw om kennis

maar dan is je werk ook ingekapseld en veilig gemaakt in het neoliberale spel. Hoe blijf je op het scherp van de snede? Hoe voorkom je dat je eindigt in de collectie van een bank die vervolgens met publieke middelen gered moet worden? Ik heb hier geen goed antwoord op. Ik zou het aan de ene kant een fantastische erkenning vinden als Camping Kafka aangekocht wordt door bijvoorbeeld het Van Abbemuseum. Maar ergens sterft het kunstwerk dan ook, verliest het z'n autonome werking, omdat het onzelfstandig wordt, opgenomen in een groter geheel. Maar ja, ik kom ook graag in de witte ruimte of de zwarte doos. Het is een fantastische traditie. Oké, het lijkt soms een beetje op de kerk. Het begint als de deuren dichtgaan. Maar goed, dat is mijn persoonlijke zoektocht. Ik ben opgegroeid in de kerk. Ik geloof niet meer in het einde-loos elkaar de maat nemen. Dat levert in elk geval geen nieuwe speelruimte op.”

Diefstal: een schreeuw om kennis

Er kan bijzondere waarde ontstaan vanuit actieve participatie in een artistieke, creatieve wereld. Maar als het alléén gaat om het verrijken van inzichten in onszelf en ons professionele werk, dan is het armoede.

“Filosoof Henk Oosterling ziet de mens als kruising in een netwerk. Onze huid is niet het einde van onze identiteit. Nu ik spreek is jouw registratie van mijn woorden een manier om binnen te dringen in de hoofden van jouw lezers. Dus ik ben nu opeens in jou – ik bedoel niet Ton, ik bedoel jou, de lezer. Dit gemeenschappelijk besef hebben we ergens afgeleerd in onze christelijke of postchristelijke lezing van het individu. Dit binnendringen in elkaar kun je net zo goed zien als heidens, als seksuele daad. Ergens bestaan we kennelijk in elkaar. Van mij mogen we deze glijdende schaal tussen ik en jij en wij veel meer oefenen. Diefstal is dan dus niet per se een misdrijf. Het is ook een schreeuw om kennis.” ●

Dr. Ton Bruining is HRD-adviseur. Hij is associé van KPC advies en lector leiderschap in onderwijs.